

شناخت بهره اسماعیلی پیدایش باورها آیین ها

پدیدآورده (ها) : احمدی، علی اصغر
ادیان، مذاهب و عرفان :: معرفت :: آذر 1388 - شماره 144 (علمی-ترویجی)
از 47 تا 60
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/478994>

دانلود شده توسط : رسول جعفریان
تاریخ دانلود : 07/11/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

شناخت بُهرهٔ اسماعیلی

پیدایش، باورها، آیین‌ها

علی‌اصغر احمدی*

چکیده

همچنان‌که در دین اسلام مثل سایر ادیان، شاخه‌هایی به نام مذاهب سربرآورده، در خود این مذاهب نیز شعبه‌هایی به وجود آمده است. شیعه یکی از مذاهب اسلامی است که شعبه‌هایی همچون جعفری، زیدی و اسماعیلی از آن برآمده‌اند. بُهره شاخه‌ای از فرقهٔ شیعهٔ اسماعیلی است. از آنجا که نام «بُهره» برای بسیاری از تحصیل‌کرده‌ها حتی کسانی که در حوزهٔ تاریخ و فرق فعالیت دارند، نام بیگانه‌ای است، این مقاله بر آن است تا از زوایای گوناگون به معرفی این جماعت اسماعیلی بپردازد.

گرچه بُهره اسماعیلی و دیگر انشعابات شیعی با مکتب شیعی اصیل اثنا عشری فاصله زیادی دارند، اما نباید به فراموشی سپرده شوند، بلکه با شناخت دقیق زوایای فکری - اعتقادی آنها می‌توان زمینه‌های وفاق بین آنها و مکتب جعفری را بیشتر کرد. تدوین این مقاله را با چنین رویکردی می‌باید ارزیابی نمود.

«بُهره» نام شعبه‌ای از اسماعیلیه هند است که دامنهٔ هندی شاخهٔ مستعلویه به شمار می‌رود. این جماعت که در سراسر جهان به ویژه در هند، مصر و یمن پراکنده‌اند، علاوه بر داشتن اشتراکات زیاد با دیگر شیعیان به ویژه شیعهٔ امامیه، دارای باورها و آیین‌های خاصی هستند. از نظر سیاسی منفعل، اما از نظر اقتصادی کاملاً فعال عمل می‌کنند. تأسیس بنیادها و مؤسسات و مراکز خیریه در سراسر جهان، اعتبار این جماعت اندک را از نظر اجتماعی بسیار بالا برده است.

کلیدواژه‌ها: بُهره، بُهرهٔ اسماعیلی، جماعت بُهره، مستعلیه.

* دانشجوی کارشناسی ارشد کلام شیعی، دانشگاه قم. دریافت: ۸۸/۴/۱۱ - پذیرش: ۸۸/۶/۲۹

مقدمه

در ضرورت تحقیق حاضر همین بس که «بهره» یک شعبه شیعی است و با نام شیعه در گوشه گوشه این جهان پهناور به فعالیت مذهبی خود می‌پردازد. از این رو، هم شناخت این جماعت اندک در جغرافیای شیعه به معنای عمومی و کلی آن و هم پی بردن به ضعف‌ها و قوت‌های فکری، عقیدتی و آئینی آنها در دستور کار این تحقیق است.

آنچه در ایسن تحقیق قابل توجه است، برجسته‌سازی و چیدمان منطقی و منظم مطالب پراکنده‌ای است که در منابع تحقیقی مربوط به فرقه اسماعیلی آمده است.

این تحقیق بر آن است تا با طرح برخی عناوین کلی، به شش سؤال عمده در خصوص جماعت بهره، به صورت گزارش دسته‌بندی شده و موضوعی، پاسخ دهد که عبارتند از:

۱. بهره از چه واژه و زبانی گرفته شده و به چه معناست؟
۲. چگونه از دل تاریخ اسماعیلیه، «بهره» سربرآورده است؟
۳. در درون این شعبه کوچک، چه انشعابات به وجود آمده است؟
۴. بهره‌ها به چه اموری اعتقاد و باور دارند و قوانین مهم آنها چیست؟
۵. فعالیت‌های مهم مذهبی - قومی بهره‌ها کدامند و چه اقداماتی برای انجام چنین فعالیت‌هایی صورت می‌گیرد؟
۶. بهره‌ها از نظر جمعیتی و موقعیت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در چه وضعیتی به سر می‌برند؟

فرقه اسماعیلیه یکی از فرقه‌های شیعی بانفوذ در جهان اسلام است که در برخی از دوره‌های تاریخی به حاکمیت و اقتدار سیاسی نیز رسیده است. گرچه تقسیم‌بندی اولیه این فرقه به دو گروه «نزاریه» و «مستعلیه» در اواخر قرن پنجم از آن اقتدار و شکوه کاسته است، ولی هرگز نمی‌توان این فرقه را از مجموعه فرق اسلامی به طور مشخص، شیعی، بی‌اعتبار و بی‌رونی تلقی کرد؛ چراکه دو گروه مزبور امروز با عناوین «خوجه» و «بهره» در نقاط مختلف جهان به حیات عقیدتی - اجتماعی خود همچنان ادامه می‌دهند.

با وجود این، متأسفانه هنوز تحقیق جامع و کاملی از اسماعیلیه و دو گروه مذکور به عمل نیامده است. یکی از علت‌های عمده آن، پراکندگی و گستردگی دامنه تحقیقاتی است که در این خصوص انجام شده است. از بین همه منابع موجود درباره اسماعیلیه، شاید تنها بتوان کتاب تاریخ و عقاید اسماعیلیه دکتر سرهاد دستری را یگانه منبعی دانست که به طور منسجم، جامع و کامل، اسماعیلیه و عقاید آن را داستان‌وار بیان کرده است.

هرچند این کتاب نیز به برخی ابهامات موجود در خصوص خوجه‌ها و بهره‌ها، پاسخی نمی‌دهد. بعید نیست که این امر به خاطر روند توصیفی و گزارشی اثر باشد که نویسنده در پیش گرفته است.

تحقیق حاضر در حقیقت، پرده از چهره ناشناخته جماعت بی‌نام و نشان اسماعیلی - بهره - برمی‌دارد و زمینه تحقیقی کامل‌تر و بنیانی‌تر را برای علاقه‌مندان فراهم می‌کند.

۱. شناخت لغوی و معنایی بهره

در ضبط لغوی کلمه «بهره» فرهنگ دهخدا، فرهنگ فارسی معین و برهان قاطع، اتفاق دارند که با ضمه «ب» و فتحة «ر» است. در فرهنگ دهخدا آمده است: بهره {بُ رَ} (اِخ) شعبة‌ای است از اسماعیلیه هند.^(۱) اما در دائرةالمعارف تشیع ضبط آن به گونه‌ای دیگر آمده است: کلمه بهره (بوره) یا بهاره یا وهره از اصل گجراتی بهره «Bohora» یا از ریشه هندی «Vohra» یعنی تجارت گرفته شده است.^(۲)

دکتردفتری در این‌باره آورده است: بنا بر توضیحات ریشه‌شناسی معمولی نام بُهرا (بُهرا) از اصطلاح گجراتی، «وُهروو» (وِیهوهار) به معنای تجارت «داد و ستد کردن» گرفته شده است.^(۳)

درباره معنای لغت بهره تقریباً می‌توان گفت: اتفاق نظر وجود دارد که به همان معنای «تجارت» است که پیش‌تر بدان اشاره شد. نویسنده کتاب شیمه در مصر آن را به معنای «تاجر» آورده است.^(۴) دکتر مشکور نیز به نقل از دائرةالمعارف تشیع می‌نویسد:

نام بهره کلمه گجراتی است که در آن زبان به معنی تاجر و فروشنده است، ولی جالب توجه است که نویسنده شیمه در مصر ظاهراً تنها کسی است که وجه تسمیه بهره و حتی ریشه آن را به گونه‌ای غیر آنچه مشهور است ذکر می‌کند. او می‌گوید: بهره در زبان عربی به معنای «تاجر» است. شاید علت پیدایش کلمه بهره و اطلاق آن بر شاخه اسماعیلیه مستعلیه، به روابط تجاری که هندیان شیمه مذهب با مصر و یمن داشتند باز می‌گردد.^(۵)

در کتاب تاریخ و عقاید اسماعیلیه، دو وجه تسمیه

برای بهره آمده است. احتمال می‌رود که این اسم را از آن‌روی بر اسماعیلیان گجرات گذاشته باشند که آنها در اصل یک جامعه تجارت پیشه بوده‌اند. تجارت و داد و ستد همچنین پیشه گروندگان قدیم گجرات به اسلام بوده است. بنا بر تبیینی دیگر، بهره‌ها را از آن‌رو چنین نامیدند، که از کاست وُهره هندو به کیش اسماعیلی درآمدند.^(۶)

آنچه همه محققان بر آن اتفاق نظر دارند این است که بهره، فرقه‌ای از اسماعیلیه است که در هند غربی به سر می‌برند و بیشترشان در اصل هندو هستند که با اعراب یمنی مخلوط شده‌اند.^(۷) و بعضی هم بازماندگان مستعلیه یمن‌اند که به هند مهاجرت کرده با هم‌کیشان خود در آمیخته‌اند.^(۸)

۲. پیدایش بهره

اولین انشعاب در فرقه اسماعیلیه که منجر به بحران شدید و به تدریج سقوط دولت فاطمی مصر - که طرف‌داران اصلی اسماعیلیه بودند - گردید، در اواخر قرن پنجم هجری اتفاق افتاد.

قضیه از این قرار است که مستنصر، خلیفه قدرتمند فاطمی، شش پسر به نام‌های محمد، نزار، عبدالله، اسماعیل، حیدر و احمد داشت و قدرت اصلی دولت فاطمیان در زمان مستنصر به دست بدر جمالی و پس از او به دست پسرش، افضل بود که هر دو - پدر و پسر شیعه امامیه بودند. بعد از مرگ مستنصر، افضل، احمد فرزند کوچک مستنصر، ملقب به مستعلی - را برای خلافت تعیین نمود. همین مسئله باعث ناخرسندی نزار - پسر بزرگ‌تر مستنصر - شد و از بیعت با مستعلی خودداری کرد و به خاطر

بعد از مستنصر بالله (۴۸۷ ق)، بین فاطمیان بر سر جانشین او اختلاف افتاد. بعضی پسر او، المصطفی لدین الله نزار (۴۳۷-۴۸۷ ق) را امام و خلیفه دانستند - که حسن صباح حجت او بود - و در عراق و شام و خراسان و لرستان پراکنده و به نام نزاریه معروف گشتند. همین گروهند که در هند به نام خوجه (خواجه) و آقاخانی مشهورند و بعضی دیگر از المستعلی بالله پسر دیگر المستنصر پیروی کرده و او را به جای پدر در قاهره بر مسند خلافت نشاندند. این جماعت را در مصر و یمن و مغرب آفریقا مستعلیه و در هند بهره خواندند. اما وقتی «بهره» به طور مطلق گفته شود مقصود اسماعیلیه مستعلیه هاندند.^(۱۰)

۳. انشعابات درونی

همچنان که نهضت اسماعیلیه در سال ۴۸۷ ق با بحران داخلی بر سر جانشینی مستنصر بالله مواجه شد و در نتیجه، آن دو شاخه نزاریه و مستعلویه از پیکره اسماعیلیه سر برآوردند که همیشه با هم درگیری و نزاع داشته و دارند، شاخه مستعلویه نیز در سال ۵۲۴ ق دچار بحران بر سر جانشینی آمر مقتول شد که در نتیجه آن، مستعلویه به دو شاخه «حافظیه» و «طیبیه» تقسیم شد. ماجر از این قرار است که پس از کشته شدن آمر به دست نزاری ها، عده ای ادعای حافظ پسر عمو و جانشین آمر را برای خلافت دولت فاطمی پذیرفتند و به «حافظیه» معروف شدند. برخی دیگر، کودک نوزاد آمر به نام طیب را به عنوان جانشینی پذیرفتند که به «طیبیه» معروف گشتند. پس از مدتی یمن پایگاه اصلی طیبیه

ترسی که از افضل داشت به اسکندریه گریخت. در آنجا با حاکم شهر، سپاهی را علیه افضل آماده کرد، اما شکست خورد. به نوشته برخی از مورخان افضل او را دوباره تعقیب کرد ولی چون امان خواست رهایش کرد. عده ای دیگر می گویند: نزار به دست مستعلی افتاد و زندانی شد و به واسطه سخت گیری های مستعلی، مرد.

در برخی منابع تاریخی نیز آمده است که نزار در اسکندریه به حسن صباح پیوست و با دخترش ازدواج نمود. آن گاه حسن صباح به نفع نزار، فرقه ای را به نام «نزاریه» تشکیل داد و با ایجاد یک گروه انتحاری، تمام مخالفان را از سر راه برداشت. بدین سان، فرقه اسماعیلیه پس از خلافت مستنصر بالله فاطمی در سال ۴۸۷ ق به دو شاخه

«مستعلیه» و «نزاریه» تقسیم گردید. آن گاه به مرور زمان از دل شاخه مستعلیه اسماعیلی، جماعتی به نام «بهره» و از دورن شاخه نزاریه اسماعیلی، جماعتی دیگر به نام «آقاخانیه یا خوجه» سر برآوردند.^(۹)

نظر دیگری درباره بهره و خوجه وجود دارد و آن اینکه اساساً بهره همان اسماعیلیه مستعلی و خوجه همان اسماعیلی نزاری است، منتها به نام و عنوان هندی. به بیان دیگر، این گونه نیست که این دو نام، عنوان و اصطلاح جدید دو گروه و جماعت پیشین باشند و اکنون دیگر خبری از شاخه «مستعلی» و «نزاری» به همین نام در دنیا نیست، بلکه همین دو شاخه وقتی به هند آمدند به خاطر همانمی با گروه های محلی علاقه مند به این عقاید، «بهره» و «خوجه» نامیده شدند. در دائرة المعارف تشیع ذیل واژه «بهره» آمده است:

مذهبی آنها کم‌رنگ است، و شدیداً به جریان‌ات ترقی‌خواه جدید متمایلند. بهرۀ داودیه نیز به مرور زمان به سه طایفه تقسیم شد: «بهرۀ علییه»، بهرۀ «ناکوشیه» و بهرۀ «جعفریه». «ناکوشیه» تحت تأثیر عقاید هندویی، خوردن گوشت را از گناهان می‌شمارند. فرقه «جعفریه» در عهد مظفر شاهی که از سال ۱۴۰۷ تا ۱۴۱۱ برگجرات حکومت می‌کرد، به مذهب سنت و جماعت درآمدند. در منابع تحقیقی موجود، مطلبی در خصوص اینکه از بین این سه طایفه بهرۀ داودی، کدام‌یک طرف‌داران بیشتر و موقعیت بهتری دارد نیامده است.^(۱۱)

۴. اعتقادات و باورها

طبیعی است در بحث از بهرۀ که جماعتی است شیعی، سخن از مذهب خاص و رسمی چندان منطقی به نظر نمی‌رسد، اما به خاطر گرایشی که در طول تاریخ از طرف این جماعت به اهل تسنن به وجود آمده است، جست‌وجو دربارهٔ مذهب بهرۀ ضروری می‌نماید.

شک نیست که بهرۀ‌های نخستین به خاطر ارتباط دقیق با مبانی اسماعیلیه، مذهب شیعی اسماعیلی داشتند، اما با گذشت زمان، در گجرات زمینه‌هایی به وجود آمد که برخی را به اجبار به سمت سنی‌گری سوق داد. با ظهور دعوت اسماعیلی در هند - گجرات - شاهان محلی در برابر مسلمانان سخت‌گیری نمی‌کردند. از این‌رو، بهرۀ‌های شیعی نخستین برای تبلیغ و ترویج آیین خود مشکلی نداشتند، ولی با انقراض دولت هندوان و مسلط شدن سنیان متعصب بر امور منطقه، کار بر بهرۀ

شد و داعیان طیبی به مرور زمان توانستند پیروان زیادی را در هند غربی، در میان بهرۀ‌های گجرات و سایر نقاط پیدا کنند و به آیین اسماعیلی درآورند.

در سال ۹۹۹ ق بین جانشینان داعی بیست و ششم طیبیان بر سر خلافت، اختلاف افتاد که در نتیجهٔ آن، بهرۀ طیبی به دو شاخه «داودیه» و «سلیمانیه» تقسیم شد. داودیه به اکثر بهرۀ طیبی گفته می‌شود که پس از مرگ داود بن عجب شاه، بیست و ششمین داعی مطلق، داود برهان‌الدین یا داود بن قطب شاه را برای جانشینی برگزیدند، اما سلیمانیه به جماعت قلیلی از بهرۀ طیبی گفته می‌شود که ادعای سلیمان بن حسن را برای جانشینی ترجیح دادند؛ نکته قابل ملاحظه این است که ادعای دو گروه داودیه و

سلیمانیه گویا دعویابی یمنی - هندی بود؛ به این معنا که اکثریت طیبیان یمن، سراغ سلیمان بن حسن رفتند و به اصطلاح سلیمانیه شدند و اکثریت بهرۀ‌های طیبی هند، به دنبال داود برهان‌الدین یا داود قطب شاه راه افتادند و داودیه شدند. گرچه قرابت‌های زیادی بین بهرۀ‌های داودی سلیمانی وجود دارد، اما نمی‌توان این دو گروه را یکی دانست؛ چرا که از نظر وابستگی به مذهب و آیین‌های مذهبی و سنت، تفاوت‌های روشنی بین آنها وجود دارد. برای مثال، بهرۀ داودی تقیّدات مذهبی - سنتی بیشتری دارند، به آداب و رسوم خویش پایبندند، از زبان محلی گجراتی استفاده می‌کنند، با مسلمانان سنی مذهب ازدواج نمی‌کنند، تحت نظارت شدید مرکز داعی، قرار دارند و در مقابل تغییر و تحول جدید منفعل نیستند؛ اما بهرۀ سلیمانی این‌گونه نیستند. نوعی روحیه سکولاریستی در این گروه دیده می‌شود، تقیّدات

سایر شیعیان سخت شد، به گونه‌ای که عده زیادی از آنان تغییر مذهب دادند و سنی شدند. بخصوص در زمان پادشاهی مظفرشاه گجراتی (۸۱۰-۸۱۳ ق) بیشتر بهره‌های شهرنشین به زور به مذهب اهل تسنن کشانده شدند.

از جمله افرادی که در سنی کردن بهره‌ها نقش داشت، فردی به نام پیر سیدجعفر (سنی و صوفی شیرازی) بود که سنیان بهره را به نام او «بهره جعفری» می‌گویند. گذشته از سنی‌گری، اندکی از جماعت بهره به خاطر ارتباط با آیین‌های موجود در هند به ویژه گجرات - مرکزشان - مذهب جینی دارند و جمعی نیز به مذهب هندویی خود باقی ماندند. با وجود این، بهره‌های امروز، همه شیعه نیستند، بلکه گرایش‌های مذهبی سه‌گانه سنی، جینی، و هندویی نیز در بین آنها دیده می‌شود.^(۱۲)

تشکیل می‌دهد. آنها شش امام از دوازده امام را قبول دارند؛ یعنی از امام علی (ع) تا امام جعفر صادق (ع). بقیه امامان خود را از نسل اسماعیل، پسر امام جعفر صادق (ع) می‌دانند. آنها مقام امیرالمؤمنین علی (ع) را از امام بالاتر می‌دانند و او را اساس می‌خوانند. از نظر آنها، امام در بالاترین مقام روحانی قرار دارد و صاحب ولایت مطلقه در جهان است. خادمان خاص امام بیست و شش نفرند که بیست و پنج تن دارای مقام حجت و یک نفر داعی بلاغ است. اگر امام غایب باشد این افراد نیز با او در پرده غیبت به سر می‌برند و مقام بعد از داعی مطلق نایب امام و صاحب اختیار دعوت و پیشوای ولایت خواهد بود. در غیبت امام و حجت، سلسله مراتب روحانیت بهره به شرح ذیل است:

۱. داعی مطلق که امروز او را ملاجی یا

یکی از نویسندگان در اثر خود آورده است: ملاصاحب نیز می‌گویند؛

۲. مأذون؛

۳. مکاسر یعنی خویشاوند و همسایه نزدیک؛

۴. مشایخ که عهده‌دار دعوت و امور دینی هستند؛

۵. ملّا که پیشنماز مسجد و معلم کودکان است؛

۶. میان صاحب که روحانی محله و پیشنماز است؛

۷. عامل که نماینده داعی مطلق و مأمور

جمع‌آوری وجوه شرعی و عشریه است.

بیعت با امام و بستن میثاق وفاداری با داعی مطلق

در جماعت بهره بسیار مهم است.

عقاید بهره درباره توحید، نبوت، ولایت، کتاب و

سنت، بسیار نزدیک به عقاید شیعه اثناعشری است.^(۱۴)

نویسنده کتاب شیعیان تانزانیا، عقاید بهره‌ها را به

شرح ذیل برشمرده است:

یکی از نویسندگان در اثر خود آورده است:

بهره به دو گروه بزرگ که تاجر و شیعه مذهبند و

دیگری که کشاورز و سنی مذهب باشند، تقسیم

می‌شوند. بعضی از بهره‌های سنی بندر گجرات، در

بیرمانی (برمه) به تجارت مشغولند و گروه

ثروتمندی را تشکیل می‌دهند. اکثریت «بهره» بدون

شک از اصل هندو هستند که اجداد ایشان بدین

مذهب «اسماهیلی» گراییدند.^(۱۳)

به نظر برخی، بهره‌ها در اصول اعتقادی چندان

اختلافی با شیعه امامیه ندارند. هرچند این نظر قابل

پذیرش نیست، اما هرگز نمی‌توان اشتراکات این

جماعت را از حیث مسائل عقیدتی با شیعه امامیه

نادیده گرفت.

رکن اصلی مجموعه اعتقادی بهره را «امامت»

۱. تنها یک خدا وجود دارد.
۲. حضرت محمد ﷺ پیامبر، و علی ﷺ وصی و شریک بوده و همواره جانشین پیامبر اکرم ﷺ به شمار می‌رود.
۳. امامان مکمل پیامبران هستند با این تفاوت که پیامبران مبلغان شرایع ظاهری و امامان مبلغان شرایع باطنی اسلام هستند.
۴. نسل شیعیان فعلی از حضرت علی ﷺ نشأت می‌گیرد.
۵. در جهان فعلی همواره امامی وجود خواهد داشت که به صورت منظم هدایت مؤمنان را بر عهده می‌گیرد. این شخص مأمور خدا بر روی کره زمین است.
۶. امامت به طور مستقیم از نسل پیامبر ادامه خواهد یافت.
۷. هر کس با امام زمان خود مخالفت کند شریک و همراه شیطان است.
۸. مرتبه امامت هرگز از امام برداشته نخواهد شد (حتی در صورت ارتکاب محرمات).
۹. دعوت تا روز قیامت دایمی خواهد بود. (۱۵)
- همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، مسائل اعتقادی «بهره» با محوری‌ترین رکن آن یعنی امامت گره خورده است. از سال ۱۹۶۵ م با درگذشت طاهر سیف‌الدین داعی مطلق، فرزندش محمد برهان‌الدین به عنوان داعی مطلق و امام بیست و یکم به زعامت این فرقه برگزیده شد. برهان‌الدین به سبب ثروت بیش از حد و نظم و رونق خاصی که به تشکیلات بهره‌ها بخشید، از اعتبار در عرصه جهان اسلام برخوردار است. او اقدامات زیادی برای بسط و گسترش این جامعه (بهره) انجام داده است که از آن جمله می‌توان
- به تأسیس «الجامعة السیفیه» و آکادمی آموزش زبان عربی اشاره کرد. ارتباطات او با پیروانش در سراسر جهان، زیانزد است. (۱۶)
- بهره‌ها علاوه بر مسائل اعتقادی، یک سری اصول مسلم، قوانین و میثاق‌هایی نیز دارند. اصول مسلم بهره‌ها که هیچ کس حق تجاوز از آنها را ندارد عبارتند از:
۱. هویت یک مؤمن و حفظ این اعتبار بستگی به درجات عقیده وی دارد. فرهنگ و آداب و رسوم امامان مقدس نمایانگر و مسخرکننده عقیده مؤمنان است.
۲. ایمان مؤمن و عقیده وی سازنده دین و دنیای اوست. بر طبق این اصل، مؤمنان باید از پروردگار، پیامبر و امامان بر حق پس از وی اطاعت نموده و در کلیه مسائل جانشین آنها شخص داعی پنجاه و دوم مراجعه نمایند.
۳. فراگیری علوم و دانش‌های گوناگون بر هر مؤمن و مؤمنه واجب و ضروری است.
۴. پروردگار عالم انسان‌ها را با هدفی عالی خلق کرده و امکانات گوناگون را در اختیار آنها قرار داده است. از این رو، جامعه بهره باید همواره شکرگزار خداوند بوده و در راه تشکر و بندگی معبود خود گام بردارند.
۵. تمرینات جسمی در راه افزایش توانایی‌های فیزیکی و بدنی و توسعه قوای عقلی و ذهنی جوانان لازم و ضروری است.
- مهم‌ترین قوانین بهره نیز به شرح ذیل است:
۱. اعتقاد در برگیرنده برائت و ولایت است. از این رو، مؤمنان باید سر به فرمان این عقیده نهند.
۲. قرآن کریم مبنای هر مؤمن در تمام مراحل

برهان‌الدین، داعی پنجاه و دوم، قوانین دیگری را به عنوان میثاق‌نامه تنظیم کرد و صاحبان دعوت خود را ملزم به اجرای کامل آنها نمود. از جمله آن قوانین، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. ختنه نمودن دختران؛
۲. نظر دادن در کلیه امور زندگی حتی خصوصی‌ترین مسائل زناشویی توسط خود برهان‌الدین یا صاحب دعوت؛
۳. مقرر نمودن ده‌ها مالیات و عوارض؛ نظیر سهم امام، خمس، مالیات فرزندان، خانه، دارایی، و...؛
۴. ممنوع بودن عقد و ازدواج، کفن و دفن مردگان، نام‌گذاری کودکان و... بدون اجازه برهان‌الدین یا صاحب دعوت؛
۵. لزوم ارسال سالانه مالیات‌ها، نذورات و هدایا به محل سکونت برهان‌الدین با نظارت صاحبان دعوت.^(۱۷)

۵. آیین‌ها (فعالیت‌های مذهبی - قومی)

یکی از آیین‌های مؤکد بهره‌ها، تجدید بیعت با داعی مطلق است که هر سال در روز هجدهم ذی‌الحجه الحرام - روز عید غدیر و انتصاب امام علی (علیه السلام) به خلافت و ولایت - صورت می‌گیرد. هر فرد بهره‌که به سن بلوغ می‌رسد باید با داعی مطلق میثاق وفاداری ببندد. بهره‌ها بعکس خوجه‌ها، به حج و نماز و روزه، جهاد و سایر فروع دین کاملاً معتقدند و برای زیارت روضه مطهر رسول‌الله (ص) و مرقد امامان (علیهم السلام) - تا امام ششم - به مدینه و عراق می‌روند. قبور امامان و داعیان اسماعیلی را نیز زیارت می‌کنند. در شهرهای زیارتی به هزینه جماعت بهره اقامتگاه‌هایی برای ایشان آماده شده است.

زندگی است. از این‌رو، تمامی مؤمنان باید ضمن قرائت روزانه آن، سعی کنند مفاهیم معنوی آن را درک نمایند و سرمشق زندگی خود قرار دهند.

۳. زبان عربی، زبان اسلام و زبان کلیه مذاهب نشأت گرفته از اسلام است. باید تدبیری اندیشیده شود که پیروان بهره به عربی مسلط شوند یا حداقل بتوانند از آن استفاده نمایند.

۴. زنان بهره باید فاطمه زهرا (علیها السلام) را همواره سرمشق و الگوی خود قرار دهند.

۵. فرهنگ اسلامی یکی از غنی‌ترین فرهنگ‌های جهانی است. کسانی که با وارونه جلوه دادن این فرهنگ سعی در تقلید از سایر فرهنگ‌های منحط عربی دارند، دشمنان اسلام به شمار می‌روند.

۶. ازدواج برای زنان جماعت بهره امری شایسته و در سن مناسب ضروری است. زنی که از این فرمان سرپیچی کند، مؤمنه خوانده نمی‌شود.

۷. تجارت و فعالیت‌های اقتصادی اموری پسندیده به شمار می‌رود، ولی باید مراقب بود که از راه راست، غافل نشد.

۸. تعلیمات مذهبی باید به طور کامل به کودکان آموخته شود.

۹. در هر شهری جماعت بهره باید فعالیت‌هایی در راه کمک به عموم مردم شهر خود انجام دهد.

۱۰. جوامع بهره باید با سیاست‌های دولت‌ها در جهت ریشه‌کن نمودن بیماری‌ها، فقر و بیسوادی هماهنگ باشند.

۱۱. باید به کشورهای عقب‌مانده با احداث استادیوم‌های ورزشی کمک شود.

گذشته از این قوانین و اصول مسلم بهره‌ها،

رسوم ازدواج، ولادت، فوت، اعیاد مذهبی و روزهای بزرگی که برگزار می‌کنند، مخلوطی از سنن هندویی و رسوم شیعیان اثنا عشری است.^(۱۸)

بهره‌ها دارای اصول و مقررات مذهبی خاص خود هستند که از جمله آنها می‌توان به اجرای فرایض مذهبی برگزاری نماز جماعت، برگزاری مسابقات تلاوت قرآن کریم، شرکت در رقابت‌های بین‌المللی حفظ و قرائت قرآن کریم در کشورهای مختلف اسلامی، برپایی مراسم شهادت و تولد ائمه اطهار^{علیهم‌السلام} تا امام ششم - زیارت قبور ائمه اطهار^{علیهم‌السلام} (به ویژه کربلا و نجف)، اختصاص مبالغ کلان برای ترمیم و توسعه این زیارتگاه‌ها و ارسال نذورات و هدایا به حضور امام فعلی خود، سیدبهرهان‌الدین، اشاره کرد.^(۱۹)

علاوه بر موارد مذکور، بهره‌ها موقوفاتی در هند و عراق دارند و حتی گروهی از آنها ساکن عراق هستند و از درآمد خود اموال زیادی را در امور خیریه صرف می‌کنند.

لباس بهره‌ها یکنواخت و یک‌رنگ است. از این‌رو، تشخیص رئیس و مرئوس در بین آنها بسیار سخت است. آنها به لباس سفید حتی در زمستان علاقه‌مندند و غالباً عمامه به سر می‌گذارند و موی محاسنشان را بسیار بلند می‌کنند. زن‌هایشان نهایت حجاب را دارند.^(۲۰)

وضعیت جمعیتی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بهره تا این لحظه آمار دقیقی از تعداد بهره‌های موجود در سراسر دنیا وجود ندارد. از این‌رو، محققان آمارهای گوناگونی در این باره ارائه داده‌اند. برخی با تقسیم

بهره‌ها به داودی و سلیمانی، به ارائه آمار داودیه پرداخته، اما از جمعیت سلیمانیه یادی نکرده‌اند. برای نمونه، دکتر مشکور در فرهنگ فرق اسلامی آورده است: عدد داودیه از سلیمانیه بیشتر است و شمار ایشان بر صد و چهل هزار نفر می‌رسد و ملایان و پیشوایان ایشان از قرن هجدهم تاکنون در شهر سورات اقامت دارند.^(۲۱) در مقابل، برخی با ذکر این تقسیم‌بندی، فقط تعداد جمعیت «سلیمانیه» را ذکر کرده‌اند. برای نمونه دکتر فرهاد دفتری می‌نویسد:

کل تعداد سلیمانیان یعنی را در حال حاضر می‌توان حدود ۵۰۰۰۰ تا ۷۰۰۰۰ تن دانست که بیشتر در نواحی شمالی یمن در مناطق واقع در شمال مرز یمن و عربستان زندگی می‌کنند، تا دهه‌های اول قرن بیستم، سلیمانیان هند هنوز تعدادشان از هزار تن کمتر بود. در حال حاضر تنها چند هزار بهره سلیمانی وجود دارد که عمدتاً در بمبئی، بارودا، احمدآباد و حیدرآباد دکن به سر می‌برند. عده‌ای سلیمانی نیز در پاکستان هستند.^(۲۲)

دکتر مشکور مجموعه کلی بهره‌ها را بدون ذکر شاخه‌های داودی و سلیمانی در ایالت گجرات هند، دویست و شصت هزار نفر ذکر می‌کند.^(۲۳) داود الهامی در کتاب سیری در تاریخ تشیع تعداد بهره‌ها را غیر از آنچه تا حال آمده است ذکر می‌کند. وی می‌نویسد: اسماعیلیان معتدلی که به «مستعلوی» بستگی دارند، هم‌اکنون در یمن و هندوستان زندگی می‌کنند. در هندوستان (گجرات) بیش از ۱۵۰ هزار نفر مستعلیه اقامت دارند، ایشان را در آنجا «بهارا» یا «بُهره» یعنی بازرگانان می‌نامند.^(۲۴)

قریب به پنجاه هزار نفر از آنها در جزیره‌العرب و

جمعیت فعلی شیعیان بهره در کل جهان چهار میلیون نفر برآورد گردیده که در کشورهای مختلف دنیا پراکنده شده‌اند.»^(۲۷)

آنچه از لحاظ اجتماعی در جامعه بهره کاملاً مشخص است، نظم و نسق حاکم بر آن است که سبب انسجام آن و فرمان‌برداری کامل اعضا از پیشوای خود شده است. مرکز این جماعت در هندوستان و شهر بمبئی است. در حال حاضر قریب ۴۷۰ مرکز بهره در سراسر جهان وجود دارد که هر یک از این مراکز به وسیله قانون اساسی که از سوی داعی مطلق تدوین شده اداره می‌گردد. این مراکز مجموعه‌ای کامل از مساجد، مسافرخانه، مدرسه، کودکانستان، سالن اجتماعات، بیمارستان و غیره‌اند. بر طبق آخرین آمار سال ۱۹۹۵م بهره‌ها در سراسر جهان دارای ۷۰۰ مسجد، ۱۳۷ مسافرخانه، ۵۲ قبرستان، ۲۶ بیمارستان، ۵ کتابخانه، ۲۱ زایشگاه، ۴۰۰ سالن اجتماعات، ۴ کالج، ۳۵۰ دبستان و ۳ یتیم‌خانه‌اند.^(۲۸)

بهره‌ها از نظر سیاسی چندان فعال نیستند و معمولاً منفعل عمل می‌کنند. در امور سیاسی دولت‌ها دخالت نمی‌کنند و تمام هم و غمشان حفظ موجودیت خود در سایه آرامش کشورهاست. از این‌رو، روابط بسیار خوبی با دولت‌ها برقرار می‌کنند و برای حفظ این روابط، دولت‌ها را از لحاظ مالی و پولی مدد می‌رسانند.

بهره‌ها از نظر اقتصادی در وضعیت بسیار مطلوبی به سر می‌برند. اکثر آنها به مشاغل تجاری و خرید و فروش اشتغال دارند. با این حال، همواره نگران آینده خود هستند. آنها معمولاً پول‌های نقد

سواحل خلیج فارس و در «حماة و لاذقیه» در سوریه به سر می‌برند. در کنار این، آمارهایی که در دائرةالمعارف تشیع، آمده، بسیار جالب توجه است. در آنجا آمده است: «تعداد بهره اسماعیلی در سراسر جهان حدود بیست هزار نفر است که حدود هزار نفر آنها بهره سلیمانی و بقیه داودی هستند.»^(۲۵) به نظر می‌رسد بهترین آماری که در خصوص جمعیت بهره‌ها در دست است آماری است که آقای دفتری در کتاب تاریخ و عقاید اسماعیلیه آورده است. او می‌نویسد:

به موجب سرشماری سال ۱۹۳۱، شماره بهره‌ها از هر فرقه و مذهب از جمله بهره‌های اسماعیلی و سنی و هندو و جینی در هند، در حدود ۲۱۰۰۰۰ تن بوده است. بر پایه بعضی تخمینات جدیدتر که در آنها افزایش‌های طبیعی سالانه نیز در نظر گرفته شده است، گمان می‌رود که در حال حاضر، کلاً حدود ۵۰۰۰۰۰ تن داودی در جهان وجود داشته باشد که از این تعداد چهار پنجم آنها در هند، زندگی می‌کنند و حدود ۳۰۰۰۰ در کراچی پاکستان به سر می‌برند. داودی‌ان یمن نیز حدود ۵۰۰۰ نفر هستند. حدود ۲۰۰۰۰ داودی هم در حال حاضر در تانزانیا وجود دارند. گروه‌های تجارت‌پیشه کوچکی از بهره‌های داودی نیز در سیلان (سریلانکا) در مناطقی از خاور دور و در امتداد کناره‌های جنوبی خلیج فارس وجود دارد. در دهه‌های اخیر نیز صدها نفر به اروپا و آمریکا مهاجرت کرده‌اند.^(۲۶)

مستفادترین و عجیب‌ترین آمار در خصوص جمعیت بهره را نویسنده کتاب شیعیان تانزانیا ارائه داده است. وی می‌نویسد: «از لحاظ اجتماعی

برای ارزیابی میزان هماهنگی با مکتب اهل بیت علیهم‌السلام، باید با این مکتب الهی سنجیده شوند. بنابراین، برای سنجش اندیشه‌ای «جمعیت بهره» بهترین ملاک، تطبیق دادن باورها و آموزه‌های آنها با عقاید شیعه جعفری است.

در این مختصر، ضمن طرح وجوه مشترک عقاید و افکار بهره با امامیه در برخی زمینه‌های اصولی، در محورهای زیر به نقد آنها پردازیم تا میزان فاصله آموزه‌ای جمعیت مذکور با شیعه امامیه مشخص گردد.

الف. در حوزه اعتقادات: بهره‌ها به طور مستقیم به سه رکن اعتقادی مسلمانان یعنی توحید، نبوت، معاد و یک رکن اختصاصی شیعیان یعنی امامت، ایمان دارند. در این میان، آنچه آنها را بیشتر به شیعه اثناعشری نزدیک می‌کند، تأکید زیاد بر رکن رکن امامت است. بهره‌ها شش امام از دوازده امام را قبول دارند. آنان امامان را مکمل پیامبران و از نسل پیامبر و امام علی علیه‌السلام می‌دانند؛ چیزهایی که در مکتب اهل بیت علیهم‌السلام بر آن تأکید شده است.

آنچه در این میان «بهره» را از مکتب اهل بیت علیهم‌السلام دور می‌کند، عدم اعتقاد به شش امام پس از امام جعفر صادق علیه‌السلام است. در حالی که بر طبق روایات معتبر، امامان معصوم علیهم‌السلام پس از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم دوازده نفرند که اولین آنها، امام علی علیه‌السلام و آخرین آنها حضرت حجت (عج) است. (۳۰)

امامیه با اعتقاد به دوازده امام معصوم علیهم‌السلام، در حقیقت تمام دوران بعد از وجود نورانی پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم را تا قیامت کبری، با رهبری امام معصوم علیه‌السلام برای عبور از شرایط طوفانی حوادث و هدایت صحیح جامعه بشری لازم می‌داند. برخلاف اعتقاد

خود را به بانک‌های اروپایی به ویژه لندن ارسال می‌کنند. ساختن مراکز مهم تجاری، صنعتی، مذهبی و فرهنگی که پیش‌تر بدان اشاره شد، نشان‌دهنده وضعیت مطلوب این جماعت از نظر اقتصادی است. در میان این جماعت فقیر دیده نمی‌شود و به محض مشاهده موردی از فقر، به سرعت رسیدگی می‌کنند. داعی مطلق برای رسیدگی به وضع نیازمندان، بنیادهایی به نام «بنیاد سیفی»، «بنیاد یادبود دکتر طاهر سیف‌الدین» و «بنیاد برهانی» تأسیس کرده است. تمامی این مراکز خیریه در هندوستان، پاکستان، انگلستان، سریلانکا، کنیا، اوگاندا و تانزانیا مشغول به فعالیت هستند. درآمد حاصله از این بنیادها بدون هرگونه دخل و تصرف به طور کامل به مصرف خدمات عمومی و امور عام‌المنفعه می‌رسد. تنها در هند، بیش از دو هزار خانه توسط این بنیادها، وقف گردیده و در اختیار مستمندان قرار گرفته است. (۳۱)

بررسی و ارزیابی

بی‌شک شیعه اثناعشری، امروز دقیقاً ادامه همان جریان تشیعی است که در زمان حضرت رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم از دامن اسلام برآمده و با رهبری راستین حضرت علی علیه‌السلام آغاز و اصول اعتقادی و باورهای مذهبی اصیل آن، از طریق امامان معصوم علیهم‌السلام به شیعیان در سراسر عالم منقل شده است. این فرقه از شیعه، که به حق «مکتب اهل بیت علیهم‌السلام» نامیده شده است، بنابر ادله گوناگون عقلی و نقلی، خالص‌ترین، اصیل‌ترین و مبنایی‌ترین فرقه مذهبی جهان اسلام به شمار می‌رود. از این رو، در گروه عمده باقی‌مانده از شیعیان یعنی زیدیه و اسماعیلیه با انشعابات درونی‌شان،

بهره، که با پیوند زدن افراد غیرمعصوم با نام داعی مطلق به رشته محکم امامان معصوم علیهم السلام، سعی در هدایت افراد جامعه را دارند، غافل از اینکه غیرمعصوم به هر نام و عنوانی، قدرت هدایت صحیح بشر به سمت کمال را ندارد.

از سوی دیگر، آنچه از اعتقاد بهره به شش امام معصوم نخستین برمی آید، این است که یا آنها اصولاً نصب امام از جانب خدا را به آن معنا که امامیه معتقد است قبول ندارند، یا این نصب را تا امام صادق علیه السلام قبول دارند. در هر صورت باز هم اختلاف مبنایی بین نظر آنها با نظر بسیار دقیق امامیه در این خصوص وجود دارد. امامیه جریان نصب الهی را به طور مستمر تا امام دوازدهم، ثابت می داند. پس با وجود تأکیدات فراوان جماعت بهره بر اصل «امامت»، امام شناسی آنها هم در حوزه مصادیق عینی امامان و هم از نظر مفهوم شناسی، ابتر است. از این رو، آنها نمی توانند با چنین افکاری، نمایندگان واقعی تفکر شیعی بر مبنای آنچه اهل بیت علیهم السلام می پسندند، در مناطق خود به شمار آیند. نکته دیگر در خصوص عقاید اینکه در این شعبه اسماعیلی، بر عدالت به عنوان یکی از اصول مذهب شیعه تأکید نمی شود.

ب. در حوزه اصول و قوانین: تأکید بر اموری همچون حفظ هویت مؤمن، اعتبار ایمان در سازندگی دین و دنیای فرد، فراگیری دانش، شکرگذاری از نعمات خداوند، مبنا قرار دادن قرآن در زندگی، الگوگیری زنان از حضرت فاطمه زهرا علیها السلام، سعی در حفظ فرهنگ اسلامی، ازدواج زنان، تجارت و فعالیت اقتصادی سالم، تعلیم مسائل مذهبی به کودکان، کمک به کشورهای عقب مانده از جمله مسائل مثبت

مورد تأیید مکتب اهل بیت علیهم السلام است. در کنار مسائل صحیح نامبرده، از اصول و قوانینی یاد می شود که هیچ سنخیتی با شیعه اثنا عشری ندارد، به عنوان نمونه، به دور اشاره می شود:

(۱) بازگذاشتن دست صاحب دعوت و دادن اختیارات غیراصولی و غیرشرعی به او؛ صاحب دعوت که اکنون محمدبرهان الدین است آن قدر اختیار دارد که می تواند و باید در خصوصی ترین مسائل زناشویی جماعت بهره نظر بدهد و هیچ عقد، ازدواج، کفن و دفن بدون اجازه او مشروعیت ندارد! این در حالی است که در مکتب امامیه با وجود ولایت مطلقه امامان معصوم علیهم السلام، هرگز چنین مسائلی مطرح نیست؛ چراکه در چنین نظراتی هم بوی استکبار و دیکتاتوری فقهی به مشام می رسد و هم نوعی لاابالی گری و اباحه منشی دیده می شود و در برخی موارد عسر و حرج نیز وجود دارد.

(۲) بهره ها طبق میثاق نامه رسمی مطرح شده از سوی برهان الدین، ملزم به ختنه کردن دختران هستند، در حالی که در بین شیعه امامیه از گذشته تا به حال شاید حتی یک عالم شیعی را نتوان پیدا کرد که حکم به وجوب و الزام ختنه دختران کرده باشد.^(۳۱)

ج. در حوزه اجتماعی و سیاسی: یکی از اموری که «بهره» را در معرض تهدید جدی قرار می دهد، قرار گرفتن در میان اکثریت غالب هندوها و اهل سنت در مناطقی همچون هندوستان و یمن است. بعید نیست که بسیاری از آموزه ها و آداب و رسوم این جماعت، متأثر از این دو باشد. از آنجا که این جماعت در همه مناطق جهان، در اقلیت به سر می برند، نمی توانند و نتوانستند فعال عمل کنند.

مظهر رسول الله ﷺ و مرقد امامان معصوم علیهم السلام تا امام ششم می‌روند، لباس آنها یکنواخت و یک‌رنگ است، زن‌هایشان نهایت حجاب را دارند.

طبق درست‌ترین قول، تعداد مجموعه بهره‌های داودی و سلیمانی در جهان حدود بیش از پانصد هزار نفر است که تقریباً یک چهارم آنها در هند و بقیه در سراسر جهان به ویژه در کراچی پاکستان، مصر، یمن و تانزانیا، به سر می‌برند.

نظم و ترتیب اجتماعی حاکم بر این جماعت زیانزد است. در حال حاضر قریب چهارصد و هفتاد مرکز بُهره در سراسر جهان وجود دارد.

بهره‌ها از نظر سیاسی چندان فعال نیستند و برای حفظ موجودیت خود، روابط خوبی با دولت‌ها برقرار می‌کند، اما از نظر اقتصادی بسیار فعال هستند. به دلیل تأسیس بنیادهای خیریه گوناگون در سراسر جهان به وسیله داعی مطلق برای رسیدگی به وضع نیازمندان، در میان این جماعت نیازمندی دیده نمی‌شود.

بنابراین، برخلاف اندیشه سیاسی شیعه امامیه که معمولاً فعال عمل می‌کنند، این گروه عمدتاً مواضعی منفعلانه در قبال دولت‌ها و کشورها اتخاذ می‌کنند و حتی حاضرند برای حفظ موجودیت خود به کشورهای نظیر مصر باج بدهند.

نتیجه‌گیری

«بُهره» که واژه‌ای گجراتی است، نام شعبه‌ای از اسماعیلیه هند به معنای تجارت و داد و ستد کردن می‌باشد. این اسم را از آن‌روی به اسماعیلیان گجرات داده‌اند که آنها در اصل جامعه تجارت‌پیشه بوده‌اند.

اولین انشعاب در فرقه اسماعیلیه در اواخر قرن پنجم هجری اتفاق افتاد که در پی آن اسماعیلیه به دو شاخه مستعلیه و نزاریه تقسیم شد. بُهره برآمده از شاخه مستعلیه و خوجه برآمده از شاخه نزاریه اسماعیلیه است. بعدها در خود بُهره نیز انشعابات به نام‌های داودی و سلیمانی به وجود آمد.

بهره‌های نخستین از نظر اعتقادی مذهب شیعه اسماعیلی داشتند، اما به خاطر برخی جریانات تاریخی به مذهب اهل تسنن روی آوردند. بهره‌های امروزه، سه دسته‌اند: شیعه، سنی و هندو. در مجموع، عقاید بهره‌ها در توحید، نبوت، امامت و... بسیار به شیعه اثناعشری نزدیک است.

بهره‌ها علاوه بر عقاید، دارای اصول مسلم، قوانین و میثاق‌هایی هستند که در عمل شدیداً به آنها پایبندند.

یکی از آیین‌های مؤکد آنها، تجدید بیعت با داعی مطلق در روز عید غدیر است. بهره‌ها به حج می‌روند و نماز را برپا می‌دارند و روزه می‌گیرند، به زیارت قبر

پی‌نوشت‌ها

- ۱- علی‌اکبر دهخدا، فرهنگ دهخدا، ذیل واژه.
- ۲- جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۵۲۷.
- ۳- فرهاد دفتری، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ترجمه فریدون بدره‌ای، ص ۳۴۰.
- ۴- صالح الوردانی، شیعه در مصر (از عصر امام علی علیه السلام تا امام خمینی)، ترجمه قاسم مختاری، ص ۱۹۴.
- ۵- محمدجواد مشکور، تاریخ شیعه و فرقه‌های اسلام، ص ۲۳۲.
- ۶- فرهاد دفتری، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ص ۳۴۰.
- ۷- محمدجواد مشکور، تاریخ شیعه و فرقه‌های اسلام، ص ۲۳۲.
- ۸- ر.ک: جمعی از مؤلفان، تاریخ تشیع (۲)، زیر نظر سیداحمدرضا خضری، ص ۵۲۶ / محمدجواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص ۱۰۸.
- ۹- ر.ک: صالح الوردانی، شیعه در مصر، ص ۱۹۴ / محمدجواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص ۴۰۹-۴۱۰.
- ۱۰- ر.ک: جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۵۲۶.
- ۱۱- برای اطلاع بیشتر درباره انشعابات درونی بهره، ر.ک: محمدجواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص ۱۰۹ / جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۵۲۷ / فرهاد دفتری، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ص ۱۴۳-۱۴۴ و ۲۹۳-۲۹۴ و ۳۶۷-۳۶۶.
- ۱۲- ر.ک: جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۵۲۶ / فرهاد دفتری، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ص ۱۴۴.
- ۱۳- محمدجواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص ۱۰۹.
- ۱۴- ر.ک: جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۵۲۸.
- ۱۵- ر.ک: عرب احمدی و امیر بهرام، شیعیان تانزانیا، ص ۲۵۸-۲۵۷.
- ۱۶- همان، ص ۲۵۶.
- ۱۷- برای آگاهی بیشتر از قوانین، اصول مسلم و مباحث‌های بهره‌ها ر.ک: همان، ص ۲۵۸-۲۶۲.
- ۱۸- ر.ک: جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، ص ۵۲۸.
- ۱۹- عرب احمدی و امیر بهرام، شیعیان تانزانیا، ص ۱۹۷.
- ۲۰- ر.ک: محمدحسین زین عاملی، شیعه در تاریخ، ترجمه محمدرضا عطایی، ص ۹۰ / فرهاد دفتری، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ص ۱۴۶.
- ۲۱- محمدجواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص ۱۰۹.
- ۲۲- فرهاد دفتری، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ص ۳۶۵-۳۶۴.
- ۲۳- محمدجواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص ۴۱۰.

۲۴- ر.ک: داود الهامی، سیری در تاریخ تشیع، ص ۴۹۲.

۲۵- جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، ص ۵۲۹.

۲۶- فرهاد دفتری، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ص ۳۵۶-۳۵۷.

۲۷- عرب احمدی و امیر بهرام، شیعیان تانزانیا، ص ۱۹۷.

۲۸- همان.

۲۹- همان، ص ۲۶۲-۲۶۳.

۳۰- ر.ک: جعفر سبحانی، راهنمای حقیقت، ص ۳۰۸-۳۱۳.

۳۱- ر.ک: محمدبن حسن حرّ عاملی، وسائل‌الشیعه، تحقیق عبدالرحیم ربانی شیرازی، ج ۱۵، ب ۵۶، ص ۱۶۶.

منابع

- احمدی، عرب و امیر بهرام، شیعیان تانزانیا، تهران، الهدی، ۱۳۷۹.
- الوردانی، صالح، شیعه در مصر (از عصر امام علی علیه السلام تا امام خمینی)، ترجمه قاسم مختاری، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶.
- الهامی، داود، سیری در تاریخ شیعه، قم، مکتب اسلام، ۱۳۷۵.
- جمعی از مؤلفان، تاریخ تشیع (۲)، زیر نظر سید احمدرضا خضری، تهران، سمت، چ سوم، ۱۳۸۶.
- جمعی از نویسندگان، دائرةالمعارف تشیع، تهران، مؤسسه دائرةالمعارف تشیع، ۱۳۷۱.
- حرّ عاملی، محمدبن حسن، وسائل‌الشیعه، تحقیق عبدالرحیم ربانی شیرازی، طهران، مکتبه الاسلامیه، ط. الثانية، ۱۳۹۶ق.
- دفتری، فرهاد، تاریخ و عقاید اسماعیلیه، ترجمه فریدون بدره‌ای، تهران، فروزان، ۱۳۷۵.
- دهخدا، علی‌اکبر، فرهنگ دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۹.
- زین عاملی، محمدحسین، شیعه در تاریخ، ترجمه محمدرضا عطایی، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس، چ دوم، ۱۳۷۵.
- سبحانی، جعفر، راهنمای حقیقت، تهران، مشعر، چ پنجم، ۱۳۸۷.
- مشکور، محمدجواد، تاریخ شیعه و فرقه‌های اسلام، تهران، کتابفروشی اشراق، ۱۳۶۲.
- مشکور، محمدجواد، فرهنگ فرق اسلامی، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس، چ دوم، ۱۳۷۲.